

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Servet Mihály pöre és Kálvin viszonya ahhoz. Irta : *Gyenge János.* Budapest, 1908. Hornyánszky V. 8-r. VIII+97 l. Servét arczképével. — A szerző munkáját Kálvin születése negyedik százévi fordulójának közeledése s az a törekvés hozta létre, hogy Kálvin és Servet viszonya s különösen az utóbbi megégettetése kényes, vitás kérdésében az „igazságnak és a Kálvinizmusnak“ szolgálatot tegyen. A két czél közül az előbbit nem éri el; az utóbbit kebli ügynek tekintjük s ahhoz nem szólunk.

A könyvecske röviden s eleinte tárgyilagosan, reformátori föllépése után pedig éppen nem részrehajlatlanul tárgyalja Servet életét előbb viennei pöréig; majd külön fejezetet szentel Servét pörének és elítéltetésének a viennei inquisitorszék előtt; azután három külön szakaszban mondja el Servet genfi elfogatását, pöre külön phazisait s kivégzését. Kálvinról szóló függeléke már nem tartozik szorosan a tárgyhoz s különben is nagyon csekély értékű.

A szerző nem tudott uralkodni anyagán. Kivált a genfi pört nem tudta csak lényegében, tömören megírni s a mellékkörülmények útvesztőjébe tévedt. Inkább prokátora, mint történetírója a tényeknek s ezért, kivált jellemzéseiben, sokszor egyoldalú. Különös szeretettel emeli ki Servet emberi gyengéit, jelleme árnyoldalait s jó tulajdonságairól alig vétet olvasójával mellékesen, elvétve tudomást. Kálvin és Servet küzdelmében ily felfogás mellett a jámbor olvasó inkább egy szent harcát látja az ördöggel, mintsem két erős, ellentétes reformátori irányzat, két genialis nagy elme, két vegletes jellem tragikus végű küzdelmét.

Az író előszavában felsorolja forrásait. Az igazságos bírálat (dr. Kováts István. Prot. Szemle 1909. 216—18.) már is kimondta, hogy a leginkább követett Trœchselt és Rilliet Albertet sem olvasta elég figyelmesen el, magának Kálvinnak pedig a Servet-pörről mindjárt a kivégeztetést követő évben francziául és latinul kiadott munkáját, valamint a Corpus Reformatorumban megjelent Servet-

aktákat egyáltalában nem ismeri. Ezek a tények minden bírálóját fölmontik attól, hogy részletesen foglalkozék a kis művel, a mely különben felfogásában is alig különbözik valamely XVI—XVII. százévi baccalaureus-értekezéstől.

Servet ügye pedig csak a tények tisztázásáig történelmi kérdés. A megérthetésért csupán odáig kell s csupán odáig is szabad a kor álláspontjára helyezkednünk. Moralis ítéletünknek azonban felül kell emelkedni a mult tévedésein s bátran el kell ítélnünk akár a törvények köntösébe öltöztetett, akár a meztelen, durva erőszakot, mely a szellemi mérközést az ellenfél barbár kivégeztetésével oldja meg. Gyenge János könyve ennek a moralis ítéletnek a kimondásánál is oly sokat elmélkedik s annyira belé helyezkedik a XVI. százév felfogásába, hogy végre alig tud abból kivergődni. Talán később megérti a most ezért nagyon leszólt Servetet, a ki bátran bevallotta, hogy első műve tökéletlen volt.

Kelemen Lajos.

Unitarius Egyháztörténeti Adatok (1619—1866) czimen hirdet előfizetést egy kötet oklevélre *ifj. Biás István*, a gr. Telekiek levéltárosa. Az oklevelek a gr. Teleki nemzetség marosvásárhelyi levéltárából gyűlték össze s számuk meghaladja a 200-at. Kiadjuk hozzá akar járulni velük Dávid Ferencz születésének negyedik százévi ünnepléséhez s a tiszta jövedelem felét a Marosvásárhelyt építendő unitarius templomra szánta. Tájékoztatásul közli, hogy többek közt a következőktől ad anyagot: Agh István püspök (1762—1781), II. Apaffy Mihály fejedelem (1699), Belényesi György (1793), Berde Áron, Bethlen Ferencz gróf, ifj. és id. Daniel Elek (1805—1847), Daniel Péter (1733—1741), Fűzi János (1817—1818), Gyergyai Mihály (1801—1816), P. Horváth Ferencz, Károly és Miklós főgondnokok (1788—1817), Körmeözi János püspök (1802—1818), Kozma Gergely esperes (1804—1838), Kriza János püspök (1866), Kaáli Kún István (1733), Lázár István püspök (1775—1803), Molnos Dávid (1816—1819), id. Mikó Lőrincz (1779), Márkos György (1778—1787), Maurer Mihály (1808), Pákey József (1791), Pókai Sárosi János (1619), Rádeczky Bálint (1621), Szentábrahám L. Mihály (1751—1756), Székely Miklós püspökök (1832), Székely Mózes püspökhelyettes (1842), Szentiványi Sámuel (1815), Toroczka Mihály és Károly főgondnokok (1774—1775), Uzoni Fosztó István és özvegye (1767—1781), Várfalvi Pálfi Zsigmond püspök (1728—1734), Zsuki László (1792), a Fő- és Képviselő Tanács (1718—1866). Az Oklevéltár 1909 október hó 1.-én jelenik meg. Bevezetés megírására a kiadó Kelemen Lajos történettannárt kérte fel. A könyv előfizetési ára 4 korona, bolti ára 6 korona. Az előfizetési összegek 1909 június 1.-ig Kelemen Albert unitarius esperes úr czimére Marosvásárhelyre küldendők. A felhívást Ferencz József püspök úr meleg ajánlással látta el.

Előfizetésre felhívás. *Dr. György János* „*Ujszövetség hittana*“ czimű munkájára hirdet előfizetést Fodor Domokos könyvkiadó vállalata. . . „A közállapotok erkölcsi alapjainak megjavítására sóvárgó lélek ihletért

mindenek előtt ahoz a történelmi erőforráshoz fordul, mely sokkal válságosabb, de másfelől sokkal egyszerűbb viszonyok között a római birodalom pusztulásnak indult társadalmába a továbbélés hatalmát öntötte; a mely a földi életet saját bünei vakságában reménytelennek látó embernek visszaadta az emberfölötti, az elpusztíthatlan isteni élet hitét. Ehez a kimeríthetlen forráshoz fordul erőért mindenkor, a mikor a történelem látókörén nagy átalakulások előjelei kezdenek feltűnedezni. Ehez az erőforráshoz igyekszik hozzávetetni a Jézus, illetve az evangéliumok, valamint a Pál apostol tanításainak az összefoglalása és korunk nyelvezetében való előadása⁴ — írja a felhívás, melyet ajánlunk az érdeklődők szíves figyelmébe. A munka 1909 év első felében jelenik meg 300 oldal terjedelemben s ára 3 korona, mely összeg Fodor Domokos könyvkiadó hivatalához küldendő Tordára.

KÜLÖNFÉLÉK.

Taft elnök levele. Ferencz József unitarius püspök a magyarországi unitarius egyház képviselőtanácsa nevében f. évi januarius hónapban üdvözlő levelet intézett Taft Howard Vilmoshoz, az Északamerikai Egyesült Államok új elnökéhez, ki vallásilag az unitarius egyháznak tagja, — kifejezést adva annak, hogy az új elnök alatt az Egyesült Államok jóléte „a közjólét és az emberiség békéje előmozdítására minél nagyobb fejlődést és haladást tegyen“.

Taft elnök ez üdvözlőre febr. 16.-iki keletű levélben válaszolt, melyet magyar szövegben itt közlünk:

Washington D. C. 1909 febr. 16.

Kedves Uram!

Szívesen vettem a jan. 26.-ról kelt levelében kifejezésre jutott jóindulatot. Kérem, fogadja köszönetemet azokért a szíves szavakért és jó kívánatokért, a melyek előttem nagyon becsesek.

Őszinte hive:

Taft H. W.

— Főtisztelendő Ferencz József úrnak, a magyarországi unitarius egyház püspökének. Magyarország. Kolozsvár. —

Taft az elnökséget martius negyedikén foglalta el a senatus, a képviselőház és a nép örvendezése közt. Mint ifju ember Cincinnatiában